

Разумний Іван Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННПП Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного
права ННПП НАВС, доктор юридичних
наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА СВОБОДИ В МЕДІА-ПРОСТОРІ

Свобода вираження поглядів є однією з головних засад вільної, плюралістичної та демократичної країни. У статті 34 Конституції України зазначено “Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.” Тобто Конституція є гарантом права на свободу вираження думки.

Кожен має право поширювати свої думки та ідеї, а також ділитися інформацією в будь-якій формі. У сфері прав людини це називається свободою вираження поглядів. Вона забороняє державі та іншим членам суспільства вдаватися до цензури і її можна обмежувати лише з вельми серйозних причин.

Свобода вираження поглядів є важливим правом людини, без якого суспільство не може бути демократичним. Це право забезпечує вільний обмін ідеями, думками та інформацією, що дозволяє членам суспільства формувати власну думку щодо важливих суспільних питань. Свобода вираження поглядів робить можливими публічні дискусії та сприяє роботі вільної та незалежної преси, усвідомленій громадянській активності та прозорому функціонуванню держави.

Загалом свобода вираження думки є однією з основних концепцій демократії. Історично першою такою концепцією та формою її практичного втілення була класична ліберальна демократія. Головна ідея лібералізму — ідея індивідуальної свободи. У зв'язку з цим ліберальна демократія на перший план ставить громадянську свободу, яка ґрунтується на реалізації особистих прав і свобод індивіда, зокрема і права на свободу ідей. Одними з головних інститутів ліберальної демократії є свобода самовираження. Громадяни мають право безкарно висловлювати свої думки, зокрема, критикувати владу, політичну систему, суспільно-економічний лад і переважну ідеологію. Доступ до альтернативних і незалежних джерел інформації. Громадяни мають право шукати та отримувати інформацію від інших громадян, з книг, ЗМІ тощо. Альтернативні джерела інформації повинні існувати, бути доступні і не підконтрольні будь-якій політичній групі.

Право на свободу вираження поглядів є широким, але не абсолютним, і може обмежуватися. Це стається тоді, коли свобода вираження поглядів однієї людини порушує права іншої людини або цінності суспільства загалом. У подібних ситуаціях держава може законно обмежити вираження поглядів, які завдають шкоди, або покарати за них. Прикладами цього є порушення недоторканності приватного життя, наклеп, мова ворожнечі, непристойність, порушення громадського порядку, національної безпеки, таємниці інформації, комерційної таємниці чи авторських прав.

Будь-які заходи, які обмежують свободу вираження поглядів, мають бути закріплені в законодавстві, можуть застосовуватися лише з поважних причин (виходячи з законної мети) й мають бути винятком у конкретній ситуації.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод прийнята відповідно до Загальної декларації прав людини з метою додержання країнами-підписантами (учасниками Ради Європи) та забезпечення на своїй території прав та основоположних свобод людини. Стаття 10 цієї Конвенції стосується свободи вираження поглядів, тобто всі країни-учасники Ради Європи визнають свободу ідей та думок осіб як один з найголовніших засад демократичних країн.

Медіа мають особливі права, свободи та обов'язки, оскільки виконують особливу функцію громадського контролю в демократичному суспільстві. На медіа покладено виконання значущої ролі: інформування суспільства з важливих для нього питань і створення майданчиків для публічних дебатів, аналізу та контролю. Саме внаслідок виконання цієї ролі незалежні та якісні медіа вважаються громадськими контролерами в кожному демократичному суспільстві. Медіа працюють на благо всього суспільства, інформуючи громадськість і гарантуючи, що вона може контролювати роботу уряду, політиків та інших людей, які відіграють важливу роль у суспільстві. Саме тому їм надано більше свободи та захисту. Громадськість має право отримувати інформацію з питань, що становлять суспільний інтерес. Це є невід'ємною частиною участі суспільства в справах держави. Як приклади, повідомлення про те, як міністр зловживав своїми повноваженнями, впливаючи на результати державних тендерів, висвітлення напруги у відносинах між різними етнічними чи релігійними групами в суспільстві або критика недоліків розслідування поліцією справи про вбивство чи корупцію, очевидно, стосуються питань, що становлять суспільний інтерес.

Журналісти користуються найвищим рівнем захисту під час висвітлення питань, що становлять суспільний інтерес. Це означає, що їм надано більше свободи щодо критики та оприлюднення інформації, яка в іншому разі могла б порушити права інших людей. Навіть у цих випадках свобода преси теж не є безмежною, але свобода розсуду щодо будь-яких її обмежень повинна бути вкрай вузькою. Такий захист супроводжується обов'язками та відповідальністю. Вони зветься стандартом професійної поведінки, і медіа повинні його дотримуватися.

Журналісти повинні чітко відмежовувати новини від поглядів, які вони висловлюють. Це важливо для того, щоб читач міг сформулювати власну думку щодо тієї чи іншої теми.

Новини містять факти та дані, які можна перевірити. Отже, випуск новин повинен бути правдивим, а подана інформація має бути перевіреною та підтвердженою доказами.

Погляди – це вираження думок, ідей, переконань чи оціночних суджень медіакомпаній, видавців чи журналістів. Наприклад, погляди можуть мати форму коментарів до загальних ідей або відгуків щодо новин, які стосуються реальних подій.

Погляди завжди суб'єктивні, тому перевірити їхню правдивість і точність неможна. Однак це не означає, що критичні погляди щодо певної людини не повинні мати жодної фактичної основи. Погляди, які не мають певного фактичного підґрунтя, можна вважати перебільшеними та такими, що виходять за межі свободи висловлення думок.

Те, наскільки фактичне обґрунтування є достатнім, залежить від суворості звинувачень і має оцінюватись окремо в кожному інциденті. Однак, чим серйознішим і конкретнішим є звинувачення, тим точнішим та надійнішим має бути його фактичне підґрунтя.

Однією з великих загроз та проблем яку несуть абсолютна свобода медіа є пропаганда. Найефективніше поширюють інформацію для маніпулювання індивідуальною свідомістю реципієнта й масовою свідомістю аудиторії ЗМІ. В Україні виділено окремий закон щодо медіа, в якому і зазначено головні засади та принципи діяльності, функції, та зокрема встановлюються причини обмеження свободи медіа, адже не завжди повна воля для медіа має корисний вклад в розвиток держави загалом. Особливо під час російсько-української війни багато медіа використовують та поширюють інформацію, яка може нести небезпеку для національної безпеки України, а також певною мірою деякі медіа сприяють ворожій пропаганді. Наприклад після початку повномасштабного вторгнення росії велика кількість проросійських засобів масової інформації на території України було заблоковано у зв'язку з наявністю в цих медіа пропаганди проти України, її влади та збройних сил. В Законі України “Про медіа” в статті 4 зазначено “Діяльність у сфері медіа ґрунтується на принципах свободи вираження поглядів і переконань, свободи поширення, обміну та отримання інформації, свободи діяльності суб'єктів у сфері медіа, у тому числі вільного визначення змісту інформації, свободи господарської діяльності у сфері медіа, гарантованості права на інформацію, відкритості та доступності інформації, достовірності і повноти інформації, правомірності одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, захищеності особи від втручання в її особисте та сімейне життя. Будь-які обмеження зазначених свобод, у тому числі при прийнятті державними органами, органами місцевого самоврядування рішень, які забороняють або обмежують розповсюдження будь-якого медіа на території України, рішень про зупинення, анулювання або відмову у видачі ліцензій, про відмову у реєстрації суб'єкта у сфері медіа, можуть бути встановлені та застосовані лише на підставі закону, якщо це є необхідним у демократичному суспільстві, а відповідне обмеження є пропорційним (ненадмірним) щодо поставленої мети.

Обмеження зазначених свобод може здійснюватися лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. При впровадженні обмежень у сфері медіа державні органи, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи застосовують практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Для будь-якої демократичної країни важливими засадами є свобода вираження думки та свобода медіа. Ці концепції закріплені у міжнародних договорах, Конституціях та законах демократичних країн. Плюралізм мас-медіа дуже важливий для різнобічного розвитку та участі громадянського суспільства в управлінні країни. Звичайно, свобода медіа має контролюватися та не суперечити місцевим законам країн. Поширювання в медіа неправдивої інформації або пропаганди несе загрозу для країн та суспільства та має каратися не лише на загальнонаціональному рівні, а й на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996.
<https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Путівник з прав людини: Права людини і громадянська освіта
<https://www.rights.in.ua/themes/freedom-of-expression-media/freedom-of-expression/what-is-freedom-of-expression>
3. Про медіа : закон України. URL :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
4. Європейська Конвенція з прав людини 04.11.1950 р.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text